

Agnieszka Janiak

# Współczesna schola mortis

Perspektywa kulturowa, komunikacyjna i pedagogiczna

Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR  
Warszawa



Recenzenci: dr hab. Stefan Bednarek, prof. em. UW  
dr hab. Grzegorz Godawa, prof. UPJPII

Redakcja i korekta: Dorota Kassjanowicz

Projekt okładki: Katarzyna Juras

Copyright © 2021 by Wydawnictwo Naukowe Scholar Sp. z o.o., Warszawa

Publikacja dofinansowana przez Dolnośląską Szkołę Wyższą z siedzibą we Wrocławiu ze środków finansowych na utrzymanie i rozwój potencjału badawczego

ISBN 978-83-66470-90-3

Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.  
ul. Oboźna 1, 00-340 Warszawa  
tel. 22 692 41 18; 22 826 59 21; 22 828 93 91  
dział handlowy: jak wyżej, w. 108  
e-mail: [info@scholar.com.pl](mailto:info@scholar.com.pl)  
[www.scholar.com.pl](http://www.scholar.com.pl)

Wydanie pierwsze  
Skład i łamanie: WN Scholar  
Printed in Poland

# Spis treści

<b>Wstęp</b> . . . . .	7
<b>Rozdział I</b>	
<b>Być autoetnografem – perspektywa <i>emic</i> i <i>etic</i></b> . . . . .	14
1. Być autoetnografem – perspektywa <i>emic</i> . . . . .	15
2. Specyfika procesu autoetnograficznego . . . . .	19
3. Przeprowadzone badania . . . . .	26
4. Być autoetnografem – perspektywa <i>etic</i> . . . . .	31
5. Funkcje autoetnografii . . . . .	35
6. Typy, cechy kluczowe, kryteria oceny . . . . .	36
<b>Rozdział II</b>	
<b>Okoliczności</b> . . . . .	43
1. Miejsce fenomenu śmierci w kulturze . . . . .	43
2. Ustalenia definicyjne . . . . .	64
3. Dotychczasowy stan badań – Stany Zjednoczone i Polska . . . . .	79
4. Cele pracy . . . . .	86
5. Problemy poznawcze . . . . .	87
6. Metodologia . . . . .	88
7. Nakładające się perspektywy badawcze . . . . .	90
8. Porównanie Polski i Stanów Zjednoczonych – próba uzasadnienia . . . . .	93
<b>Rozdział III</b>	
<b>Śmierć jako nauczycielka</b> . . . . .	104
1. Umieranie Kasi – <i>case study</i> . . . . .	104
2. Pomoc umierającym jako środek wychowawczy i resocjalizujący . . . . .	119
3. Wolontariat hospicyjny . . . . .	126
4. Akcje i kampanie społeczne – by uczyć innych . . . . .	130
5. Różne formy działania hospicjów – obserwacja uczestnicząca . . . . .	132
6. Powstanie i implementacja protokołu OPIEKUN . . . . .	145
<b>Rozdział IV</b>	
<b>Edukacja tanatyczna w szkole</b> . . . . .	153
1. Wprowadzenie . . . . .	153
2. Autorefleksja edukacyjna – przykłady działań tanatoedukacyjnych: interwencyjnego i planowanego . . . . .	154
3. Potrzeba działań tanatoedukacyjnych w szkole – dotychczasowe ustalenia badawcze . . . . .	163
4. Programy i pomoce tanatoedukacyjne dla nauczycieli . . . . .	167
5. Istniejące programy i pomoce tanatoedukacyjne dla lekarzy . . . . .	180
6. Programy i pomoce tanatoedukacyjne dla dziennikarzy . . . . .	197
7. Programy i pomoce tanatoedukacyjne dla osób duchownych . . . . .	205
8. Badanie postaw, opinii i przekonań kandydatów do zawodów pomocowych . . . . .	214
9. Edukacja tanatyczna w szkole – wnioski i postulaty . . . . .	223

## Rozdział V

<b>Nauczyciele umierania</b> . . . . .	228
1. <i>Curriculum vitae</i> nauczyciela umierania . . . . .	228
2. Elisabeth Kübler-Ross (1926–2004) . . . . .	231
3. Cicely Saunders (1918–2005) . . . . .	233
4. Bronnie Ware (ur. 1967) . . . . .	236
5. Hunter Doherty „Patch” Adams (ur. 1945) . . . . .	237
6. Stephen Jenkinson (ur. 1954) . . . . .	239
7. Atul Gawande (ur. 1965) . . . . .	239
8. Kathryn Mannix (ur. 1959) . . . . .	240
9. Agnieszka Kaluga (ur. 1977) . . . . .	241
10. Ks. Jan Kaczkowski (1977–2016) . . . . .	242
11. Status nauczyciela umierania . . . . .	245
12. Biblioteczka . . . . .	249

## Rozdział VI

<b>Uczenie się śmierci</b> . . . . .	250
1. Tanatoedukacja środowiskowo-zawodowa . . . . .	250
2. Tanatoedukacja społeczna . . . . .	253
3. Tanatoedukacja osobista . . . . .	263
4. Wnioski . . . . .	284

## Rozdział VII

<b>Lekcje dla wszystkich</b> . . . . .	286
1. Lekcja kulturowa: postawa śmierci podzielanej . . . . .	287
2. Lekcja komunikacyjna: komunikacja sensytywna . . . . .	296
3. Lekcja pedagogiczna: altruizm wyprowadzony z cierpienia . . . . .	325
4. Wnioski . . . . .	342
<b>Zakończenie</b> . . . . .	349
1. Szampon . . . . .	350
2. Biostymina . . . . .	350
3. Krzesło . . . . .	351
4. Towarzyszenie . . . . .	351
<b>Aneksy</b> . . . . .	357
Aneks do rozdziału III. Śmierć jako nauczycielka – kampanie i akcje społeczne . . . . .	357
Aneks do rozdziału III. Biblioteczka z pomocami edukacyjnymi. Wolontariat jako forma działalności społecznej (zestawienie bibliograficzne) . . . . .	369
Aneks do rozdziału IV. Biblioteczka z pomocami edukacyjnymi. Jak w rodzinie, szkole rozmawiać o cierpieniu i śmierci (zestawienia bibliograficzne) . . . . .	380
Aneks do rozdziału V. Świadczenia nauczycieli umierania . . . . .	383
Aneks do rozdziału VII. Lekcja kulturowa – śmierci podzielanej . . . . .	386
Aneks do rozdziału VII. Lekcja komunikacyjna – komunikacji sensytywnej . . . . .	388
<b>Bibliografia</b> . . . . .	389
<b>Indeks nazwisk</b> . . . . .	421